

Zagreb početkom 20. stoljeća

Pripremila **Vesna Šredl**

Zagreb, svibanj 2016.

Početkom 20. stoljeća Zagreb iz provincijskoga prerasta u pravo europsko kulturno i znanstveno središte, postaje pravi Beli Grad kako ga nazivahu mnogi naraštaji.

Premda je još uvijek na čelu Hrvatske ban Khuen Hedervary, omraženi zagovaratelj mađarizacije i zatiratelj svega hrvatskoga, Zagreb u to vrijeme dobiva čitav niz vrijednih građevina i uvodi mnoge tehnološke novosti koje unaprjeđuju život u sve urbanijoj sredini.

Zagrebački gradonačelnik Adolf pl. Mošinsky sigurnim koracima utire gradu put u budućnost. Za njegova je načelnikovanja izgrađeno Hrvatsko narodno kazalište (1895.) pa je tako Sveučilišni trg postao i sjedištem Talijina hrama. Zgrada Sveučilišta već postoji, kao i Muzej za umjetnost i obrt s Obrtnom školom, a tu je i zgrada Donjogradske gimnazije, danas uz gimnaziju i osnovnu školu i Muzej Mimara. Nakon velike izložbe u Budimpešti u Zagreb seli i Umjetnički paviljon, Herman Bolle obnavlja katedralu i ona dobiva današnji izgled, Markova crkava prema Bolleovoj zamisli zablistat će svojim čuvenim krovom od pocakljene opeke, njegove mirogojske arkade već se grade dva desetljeća, a Bolle je načinio i nacrt za gradonačelnički lanac kojim će se prvi okititi Mošinsky., a taj će lanac u demokratskoj Hrvatskoj ponovno ponijeti Boris Buzančić.

Mošinsky otvara Zagrepčanima i put prema Sljemenu sanjajući o gradu s uređenim parkovima i perivojima. Parkovi se u Zagrebu još ne uređuju sustavno premda je Lenucijeva Zelena potkova uspostavljena još 1885. godine. Jedno stoljeće odlazi, a drugo dolazi u Zagreb upravo s Mošinskym.

Slika 1 Najdugovječniji zagrebački gradonačelnik Adolf pl. Mošinsky zalagao se za gradnju škole u Draškovićevoj ulici i obilato je novčano pomagao.

Zagreb slijedi europske uzore (Beč, Peštu, Prag), ali još uvijek ima i puno provincijskih obilježja. Tako je 1901. godine Trg bana Jelačića još uvijek neasfaltiran i nepopločen, kao uostalom i glavna *vulica* Ilica. Tako se Zagrepčani žale na prašinu pomiješanu s konjskim izmetom, koju

vjetar raznosi dok oni šeću ili sjede u jednoj od mnogobrojnih gradskih kavana na Trgu ili u njegovoј blizini. Naime, Zagreb još nema električni tramvaj, nema još ni električnu rasvjetu premda je ona Zagrepčanima predstavljena na velikoj Gospodarskoj izložbi još 1891. godine. Zato još uvijek nezamjenjiv konjski tramvaj klopara prašnjavim zagrebačkim ulicama ostavljujući za sobom nezgodne tragove na koje se žale građani.

Krajem 19. stoljeća Zagreb je riješio jednu golemu komunalnu nevolju, naime, izgrađena je kanalizacija i natkriven potok Medveščak. Daleko od idilične slike bistroga potočića, Medveščak je svojim blatnim bujicama izazivao prave nevolje. Poplavljivao je cijelo gradsko područje od Tkalčićeve (tadašnjega Potoka) do Jelačićeva placa, Jurišićeve, Račkoga i dalje prema Savi, a kako je primao i izbacivao gradsku nečistoću i mulj, za tih se poplava često događalo da kola zapnu u blatu, pa su ih morali izvlačiti volovi. Otmjene haljine zagrebačkih gospoda s početka stoljeća u takvim bi prigodama loše prolazile, a ni cipelama i hlačama od finoga štofa poslovne gospode nije bilo spasa. Godine 1898. ukroćen je hiroviti potok, ali će Ilica i glavni gradski trg pričekati još skoro deset godina na svoj asfaltni premaz.

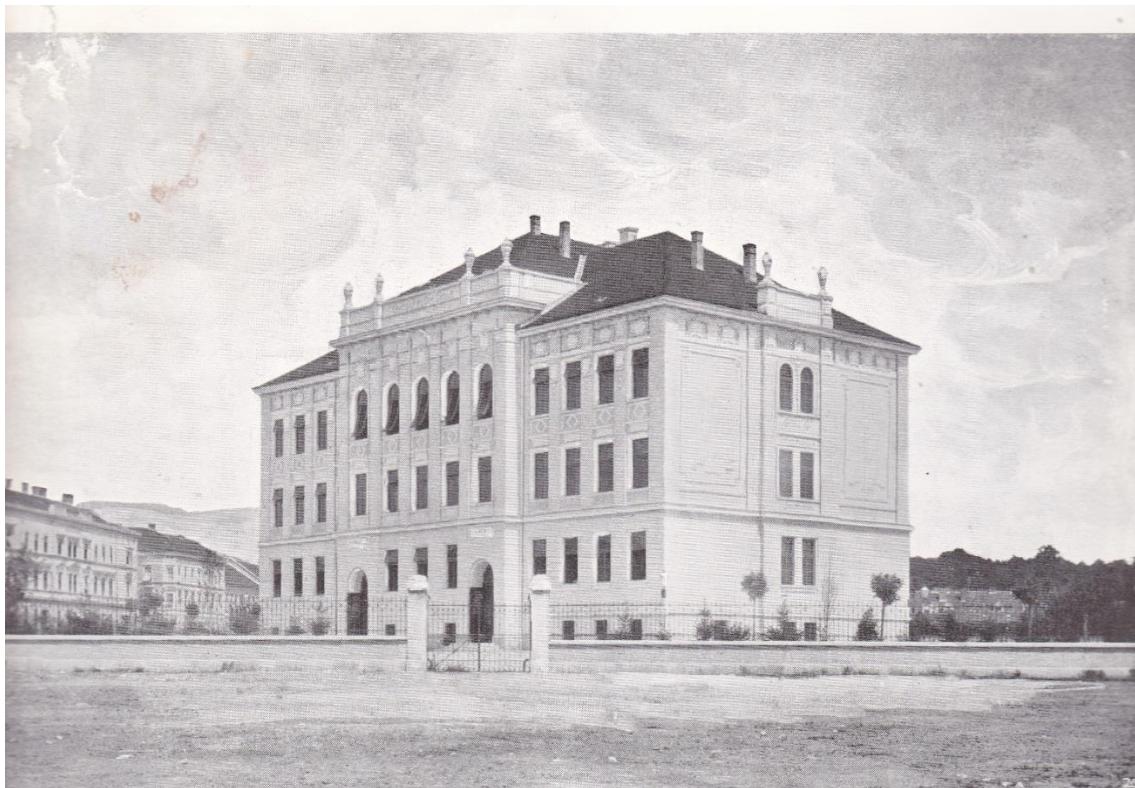
Početak je stoljeća i doba hrvatske moderne. To je vrijeme kada stvara Matoš oštrom polemizirajući u novinama, A Milka Trnina pljeni svojim glasom u Metropolitanu. Na daskama Hrvatskog narodnog kazališta Ljerka Šram osvaja srca mnogih Zagrepčana (srce Milivoja Dežmana već je osvojeno), u Umjetničkom paviljonu izlaže Celestin Medović, Vlaho Bukovac, iako više nije u Zagrebu, nastavlja sa svojom šarenom školom, Kraljević, Račić i Becić u Zagreb još su tinejdžeri, ali uskoro će postaviti temelje moderne u hrvatskom slikarstvu, Slava Raškaj u treperavom akvarelu ovjekovječe lopoče iz Maksimirskog i Botaničkog vrta. Miroslav Krleža uskoro će u dnevnoj sobi Strozzijevih djetinjim zanosom izvesti svoj dramski prvijenac, a mladom će autoru prvi pljesak uputiti osobno Marija Ružička Strozzi koja se zatekla u kući u kratkom intervalu između dvaju gostovanja po europskim prijestolnicama.

Novo stoljeće udiše neki novi intelektualni zrak, secesija već ostavlja pečate na pročeljima, u gradskim kavanama kojih u Zgrebu ima podosta, čitaju se novine gotovo na svim europskim jezicima, polemizira se i opire starim idejama, otvaraju se škole, a Iso Kršnjavi nakon tolikih škola i zavoda otvara i kino Urania koje prikazuje poučne filmove po tim istim školama. Raste novi naraštaj književnika, a raste i mali Zlatko Baloković, prvoupisani učenik u novoj pučkoj školi u Draškovićevoj ulici.

Marija Jambrišak u Opatičkoj ulici otvara ženski internat pri ženskom liceju, obrazovanje djevojaka sve je nužnije, a bojažljive naznake feminističkoga pokreta polako se provlače kroz kulturu i obrazovanje (ne zaboravimo da žene još ne pohađaju gimnazije, da ne mogu studirati na Sveučilištu, da se učiteljice udajom po nuždi odriču prava na službu, da Marija Jurić Zagorka mora pisati trostruko bolje i više od svojih kolega da bi opstala u novinarstvu te pod muškim pseudonimom objavljivati članke u političkom dnevniku...).

Učitelji stoje loše (a kako bi drugčije!), a kad se Izidor Kršnjavi zalagao za ideju udruženih učitelja da im se daju bolje plaće i poboljšaju uvjeti za rad, Khuen Hedrvary tomu se usprotivilo tvrdeći kako je *iskustvo dokazalo da je baš slabije plaćen učitelj često bolji učitelj*. Na zahtjev da žene i nakon udaje mogu raditi u školi, omraženi je ban odgovorio kako *žena po svom fizičkom i spolnom ustrojstvu nije za javno djelovanje, već joj je poglavita zadaća obitelj*, pa su učiteljice i dalje mogle birati: ili posao ili udaja. Povoljno je bilo što su učiteljice izjednačene u svim berivima s učiteljima, ali se prednost pri zapošljavanju ipak davala učiteljima.

1901. godine zagrebačkim je ulicama uz veliku buku projurio prvi automobil, a u njemu njegov ponosni vlasnik Ferdinand Budicki. Čudo je izazvalo veliku pomutnju i među ljudima i među životinjama, a jedna je preplašena krava izbezumljena od buke koju je izazvalo čudovište na kotačima, utrčala u obližnji dućan izazvavši u njemu pravi lom. Telefonom se Zagrepčani već služe dvadesetak godina, upoznali su i *žive slike*, a uskoro će dobiti i prvi kinematograf, imaju svoj Glavni kolodvor, koji je doduše na rubu grada, imaju svoje tvornice, pivnicu, plinaru, velesipede – bicikle, a imaju i uspinjaču.

Slika 2 Vjerojatno najstarija fotografija škole iz 1901. ili 1902. godine

1. rujna 1901. godine otvara se nova Niža pučka dječačka i djevojačka škola u Draškovićevoj ulici, a svečanosti otvaranja nazočili su učitelji, učenici, mnogi uglednici, te nezaobilazni gradonačelnik Mošinsky i dr. Armin Pavić, predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu, koji je školu i formalno otvorio. Škola u Draškovićevoj ulici usamljena je dama blizu Sajmišta i jahaonice, a iz Jurišićeve se probijaju mnoge nove ulice. U stvari, istočni i južni dijelovi grada tek niču i naša je škola dio vizure četvrti u nastajanju.

U razdoblju od petnaestak godina grad se povećao za 20 000 stanovnika, glad za školama raste i u tom je trenutku obrazovne gladi nastala je škola čije je pročelje s mješavinom historicizma i secesije uprlo pogled u budućnost.

